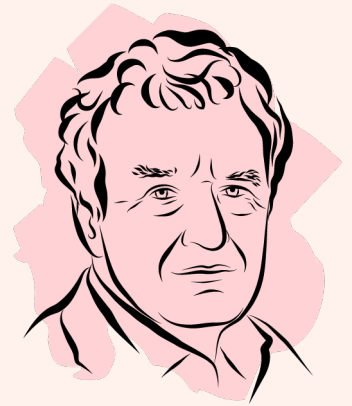

Stinken als de neten en geen oog dicht kunnen doen

Het zijn geen vrolijke tijden. Trump, Poetin, oorlog, wappies. De solidariteit in de samenleving verdampst snel, alom conflicten tussen oud en jong, hoog- en laagopgeleid, bejaarden worden beroofd door boefjes, moslims haten Joden en christenen (en vice versa). De wereld – en Nederland in het bijzonder – is een naar oord aan het worden.

Wat te doen?

Er zijn allerlei vormen van escapisme mogelijk. Je van het nieuws afkeren. Een goed boek lezen (allemachtig, wat hakt *Op een andere planeet kunnen ze me redden* van Lieke Marsman erin, zeg). Lachen is altijd een probaat medicijn. Neem *The Big Lebowski* van de gebroeders Coen. Ik heb er al tig keer naar gekeken en word elke keer weer vrolijk. De mesjogge humor, de krankzinnige plots, al die slimme grapjes.

Waarschuwing: het medicijn werkt niet altijd. Ik heb de film eens aanbevolen bij collega Rik Kuethé (1942-2020), zelf een buitenissige en hilarische man. Zo heeft hij zich eens laten interviewen in een tijgerpak, hopen op een verbouwde interviewster, maar dat bleek niet zo te zijn ('hebt u uw pyjamataje nog aan?'). Een scène die door Nathan en Ethan Coen bedacht had kunnen zijn. Toch stelde Rik de film niet op prijs, vertelde hij me later.

Wat wel altijd werkt, is om de ellende van weleer op te roepen. Het mag dan nu een waardeloze tijd zijn – als je een fatbiker aanspreekt op roekeloos fietsen kun je met je kinderen het ziekenhuis in worden geslagen – maar vroeger was bijna alles nog veel slechter. Als je dat tot je door laat dringen, wordt het heden minder deprimerend. Dat is een van de redenen dat ik een paar boeken over vooruitgang in de wereld heb geschreven en in deze column met enige regelmaat de schijnwerper zet op wat vroeger vreselijk was. Ook deze week weer.

Te beginnen met lichaamsgeur. Onze verre voorouders stonken als de neten. Wassen was een uitzondering, geen dagelijks gebruik. De waterleiding deed pas rond 1900 zijn intrede, de douche kwam halverwege de twintigste eeuw, tandpasta en tandenpoetsen zijn ook van die tijd, de deodorant kwam nog later. Elke dag nieuw ondergoed (een 'verschoning') is al even hedendaags. Pas halverwege de negentiende eeuw drong wc-papier tot het grote publiek door. Tot die tijd liep iedereen met min of meer besmeurde billen rond.

Welgestelden vormden geen uitzondering. Ook hun huizen waren koud, en warm water was ingewikkeld gedoe. Kijk naar portretschilderijen uit de Gouden Eeuw. Niet zelden hebben dames een minuscule bolletje in de plooiën van hun rokken. Dat zijn 'pomanders' (afgeleid van *'pomme d'amber'*, appeltje van amber).

Daarin zat het sterk geurende en peperdure ambergrijs (afkomstig uit de darm van de potvis). Geert Mak omschreef in zijn boek over de familie Six de pomander als 'een fraai bewerkt korfje met amber dat deftige dames vroeger aan een kettinkje tussen de plooiën van hun rokken droegen om luizen en schaamlucht te weren'.

En laten we in deze duistere tijden ook even stilstaan bij de nacht. We zijn eraan gewend om alleen of met de geliefde urenlang in een warm en schoon bed te slapen en vredig te kunnen dromen. Maar ook dat is een hedendaagse verworvenheid, schrijft Roger Ekirch, hoogleraar geschiedenis aan de Amerikaanse Virginia Tech-universiteit, in zijn boek over de nacht, *Nacht en ontij* (2006). Hij raadpleegde daarvoor brieven, reisverslagen, memoires en dagboeken van weleer.

Volgens Ekirch zijn onze slaap en de 'nachtcultuur' tamelijk recent. Pas vanaf de achttiende eeuw bijvoorbeeld werd de gedachte om met andere mensen het bed te delen vies gevonden, en dan alleen nog maar bij de hoogste klassen. In een Iers boek uit het begin van de negentiende eeuw (slechts tweehonderd jaar geleden!) werd beschreven hoe de rangorde in bed was: de oudste dochter het verst van de deur, dan aflopend in leeftijd de jongere dochters, in het midden de ouders, dan de zonen en daarna rondreizende marskramers en andere vreemden. Niet zelden sliepen koeien en varkens in dezelfde ruimte, met als voordeel dat het minder koud was. En in bed barstte het van de vlooiën, wantsen en ander kriebelend ongemak.

Welterusten.

**Niet zo lang geleden
liep iedereen met
besmeurde billen rond**